

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
Факультет іноземних мов
Кафедра теорії та практики іноземних мов**

Куєвда Світлана Вікторівна

**АНГЛІЙСЬКІ ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ БІБЛІЙНОГО
ПОХОДЖЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ
УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ**

Спеціальність 035.041 Філологія. Германські мови та літератури
(переклад включно), перша – англійська

РЕФЕРАТ

на

випускню кваліфікаційну роботу
за освітньою програмою

«Філологія. Германські мови та літератури
(переклад включно), перша – англійська»

Умань – 2023

Магістерською роботою є рукопис.

Роботу виконано в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини.

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: канд. філол. наук, доцент Левчук О. А.

РЕЦЕНЗЕНТ: канд. філол. наук, доцент Бечко Я. В.

Захист відбудеться 31.05.2023 р. о 9.00 на засіданні ЕК факультету іноземних мов.

З роботою можна ознайомитись на кафедрі теорії та практики іноземних мов, за адресою: 20308, м. Умань вул. Садова, 28, ауд. № 405.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ БІБЛІЙНОГО ПОХОДЖЕННЯ.....	10
1.1. Різноманітні підходи до визначення та класифікації фразеологічних одиниць.....	11
1.2. Джерела походження фразеологізмів.....	18
1.3. Характерні особливості біблеїзмів та їх класифікація.....	26
1.4. Вплив Біблійних перекладів на формування національно- прецедентних фразеологізмів-біблеїзмів.....	34
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ БІБЛІЙНОГО ПОХОДЖЕННЯ.....	40
2.1. Лексикографічна репрезентація англійської біблійної фразеології.....	41
2.2. Ідеографічна класифікація англійських фразеологізмів- біблеїзмів.....	46
2.3. Структурно-граматична класифікація англійських фразем біблійного походження.....	52
2.4. Біблійне ім'я як компонент фразеологізму та індикатор лінгвокультурної інформації.....	58
РОЗДІЛ 3. ПОРІВНЯЛЬНО-ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ АНГЛІЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ БІБЛІЙНОГО ПОХОДЖЕННЯ.....	64
3.1. Особливості перекладу англійських фразеологізмів біблійного походження засобами української мови.....	64
3.2. Способи перекладу англійських біблійних фразеологізмів на українську мову.....	71
ВИСНОВКИ.....	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	81
СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ.....	88

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Суттєвий вплив Біблії на становлення та функціонування мов засвідчує наявність в них значної кількості словосполучень та фразеологічних зворотів біблійного походження. Достовірне розуміння тих чи інших фраз або речень, взятих із Біблії, можливе за умови достатньої обізнаності із першоджерелами, які, у свою чергу, були перекладені з давньоєврейської, давньогрецької та арамейської мов. Біблійні фразеологічні одиниці відіграють важливу роль у кожній мові, адже сталі вирази є частиною національної культури. Світова література, поезія, музика немислимі без проникнення текстів Біблії. Приміром, в Ізраїлі Старий Завіт вивчається в усіх школах, як в релігійних, так і в звичайних. Крім того, Святе Письмо слугувало відновленню давно забутої мови іврит. Саме тому інтерес вчених до розгляду біблійних сталих виразів у різноманітних аспектах виявляється абсолютно виправданим та закономірним, а подібні дослідження мають безперечну актуальність.

Особливості англійських та українських фразеологізмів-біблеїзмів вивчали М. Алефіренко [2], Н. Андрейчук [3], О. Баран [6], А. Біріх, Х. Вальтер, Є. Верещагін, В. Гак [8], Ю. Гвоздарьов [9], К. Дубровіна, Р. Зорівчак [15], Н. Іванова [18], І. Карамішева, О. Ковач [28], А. Корнеєва [27], Д. Кристал, Л. Мойсієнко [34], В. Мокієнко, О. Набока, В. Смірнов, С. Шулежкова, А. Dabaghi [65], E. López [68] та інші.

Фразеологічні одиниці біблійного походження є ваговою складовою фразеологічних фондів багатьох мов, однією з детермінант численних національно-мовних картин світу, відображенням особливостей менталітету різних народів і соціумів. Досліджуючи ці одиниці, необхідно враховувати динамічний характер лексики, зокрема, її фразеосистеми, що змінюється впродовж усього періоду свого існування під впливом розмаїтих соціокультурних реалій. У лексико-фразеологічній системі національної мови віддзеркалюються також особливості світового історичного процесу, гострота й драматизм суспільно-політичних колізій. Одним із вагомих чинників, що вплинув на процеси в лексико-фразеологічних системах

європейських мов стала втрата християнством у ХХ столітті своєї світоглядної ролі, секуляризація суспільної свідомості. Відчутного впливу цих процесів зазнали й системи біблійних фразеологізмів мов країн західного світу.

Актуальність дослідження полягає в тому, що фразеологізми-біблеїзми англійської та української мов недостатньо вивчені, особливо у зіставному аспекті. Це відкриває великі можливості у цьому напрямку дослідження. Вивчення англійських фразеологізмів біблійного походження забезпечує отримання різноманітного матеріалу про духовне життя народу-носія мови. Незважаючи на інтернаціональність таких фразем, у них віддзеркалюється національний характер, тому що вони не завжди є сталими цитатами, що не допускають жодних змін, а піддаються різним видам модифікацій, породжуючи нові варіанти та похідні.

Проблеми, порушені у випускній кваліфікаційній роботі стосуються також перекладознавства, адже відтворення фразеологізмів біблійного походження викликає певні труднощі під час перекладу, оскільки такі одиниці були вмотивовані різними сценаріями Біблії та зазнали модифікації культурними традиціями. Незнання первинних значень фразем часто веде до неправильного їх трактування та передачі іншою мовою. Проблематиці перекладу фразеологічних одиниць присвячено відносно незначну кількість праць, у яких вивчаються питання відтворення англійських сталих виразів українською мовою. Порівняльні дослідження англійських фразем біблійного походження та їхніх українських відповідників в поєднанні з структурно-семантичним аналізом цих одиниць сприяють виявленню можливостей перекладу.

Метою дослідження є висвітлення структурно-семантичних особливостей англійських фразеологічних одиниць біблійного походження, а також встановлення співвіднесеності досліджуваних фразем та їх українських відповідників.

Відповідно до поставленої мети визначено такі **завдання**:

1. Здійснити аналіз наукової літератури з проблеми дослідження.
2. Дати загальну характеристику сучасних підходів до визначення та класифікації фразеологічних одиниць.
3. Проаналізувати основні джерела походження фразеологічних одиниць.
4. Визначити поняття біблеїзму та розглянути існуючі класифікації фразеологізмів, що їх містять.
5. Розкласифікувати фразеологічні одиниці біблійного походження за їх семантикою та структурою.
6. Провести порівняльний аналіз фразеологізмів біблійного походження в англійській та українській мовах.
7. Встановити особливості та визначити способи перекладу англійських біблійних фразеологізмів на українську мову.

Об'єкт дослідження – фразеологічні одиниці біблійного походження в сучасній англійській мові.

Предмет вивчення – структурно-семантичні та когнітивні особливості функціонування біблійних фразеологізмів в англійській мові.

У процесі роботи застосовувалися **методи**, релевантні поставленій меті та завданням: 1) метод *суцільної вибірки*, який у поєднанні з використанням *описового методу, методу спостереження та узагальнення* дав змогу виокремити корпус біблійних фразеологічних одиниць сучасної англійської мови; 2) метод *аналізу словникових дефініцій* з метою визначення денотативного значення українських та англійських фразеологічних одиниць біблійного походження; 3) метод *концептуального аналізу*, який був застосований при встановленні значення досліджуваних одиниць у повному обсязі; 4) метод *лінгвокультурологічного коментаря*, який був використаний при реконструкції образної основи досліджуваних одиниць; 5) *метод когнітивно-матричного моделювання* використано для систематизації біблійних фразеологічних одиниць у вигляді ціннісно-моральної матриці та визначення змін у морально-ціннісній сфері носіїв англійської мови за

останнє століття; 5) метод *порівняльного аналізу* з метою виявлення співвіднесеності українських та англійських фразеологізмів-біблеїзмів.

Матеріалом для дослідження слугують 386 англійських фразеологічних одиниць біблійного походження, вилучені шляхом суцільної вибірки з лексикографічних джерел, зокрема перекладних словників М. В. Адамчика [ВАУС], К. Т. Баранцева [АУФС], О. В. Куніна [АРФС] та англомовних тлумачних: The American Heritage Dictionary of Idioms [АНДИ], Cambridge Idioms Dictionary [CID], Longman Dictionary of English idioms [LDEI], Oxford Dictionary of English Idioms [ODEI], Webster's New World College Dictionary [WNW] та інші. Приклади вживання досліджуваних фразеологізмів взято із британських та американських текстів ХХ – початку ХХІ століття.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній уточнено обсяг терміну «біблійний фразеологізм» та узагальнено класифікації англійських фразеологічних одиниць, що їх містять. У випускній кваліфікаційній роботі вперше запропоновано комплексну методику вивчення структурно-семантичних та когнітивних особливостей функціонування біблійних фразеологізмів у синхронії та з урахуванням окремих аспектів діахронії. Крім того, здійснено порівняльний лінгвокультурологічний аналіз фразеологізмів-біблеїзмів в англійській та українській мовах.

Теоретична значущість полягає у тому, що результати дослідження сприяють подальшому глибшому осмисленню особливостей фразеологізмів біблійного походження, а також виділенню культурно-психологічних особливостей носіїв англійської та української мов, що віддзеркалюються у цих мовних одиницях.

Практичне значення роботи визначається можливістю використання отриманих результатів та висновки при укладанні підручників з фразеології сучасної англійської та української мов, а також застосування у викладанні низки мовних дисциплін, таких як лексикологія чи практичний курс англійської мови.

Апробація результатів дослідження реалізовувалась на засіданнях кафедри теорії та практики іноземних мов Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, лабораторії лінгвокультурології та зіставної лінгвістики, зібраннях студентської проблемної групи «Лексичні та граматичні аспекти перекладу».

Основні положення випускної кваліфікаційної роботи були оприлюднені в доповідях на таких наукових *конференціях та семінарах*: II Міжнародній науково-практичній конференції «Modern research in world science» (м. Львів, 15 – 17 травня 2022 р.), I науково-методичному семінарі «Проблеми романо-германської філології та іншомовної лінгвометодики у ціннісних вимірах сьогодення» (м. Умань, 23 листопада 2022 р.), V Всеукраїнській студентській науково-практичній Інтернет-конференції «Сучасні філологічні дослідження: традиції та інновації» (м. Умань, 17 березня 2023 р.), звітних науково-практичних конференціях викладачів, аспірантів, магістрантів та студентів Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (м. Умань, травень 2022 р., 2023 р.).

Публікації, у яких відображено основні положення та результати дослідження:

1. Левчук О. А., Куєвда С. В. Вплив біблійних перекладів на формування національно-прецедентних фразеологізмів-біблеїзмів. *Modern research in world science. Proceedings of the 2 nd International scientific and practical conference. SPC «Sci-conf.com.ua».* Lviv, Ukraine, 2022. Pp. 1226–1231.

2. Куєвда С. В. Особливості перекладу англійських фразеологічних одиниць біблійного походження засобами української мови. *Проблеми романо-германської філології та іншомовної лінгвометодики у ціннісних вимірах сьогодення : матеріали I наук.-метод. семінару* (Умань, 23 листоп. 2022 р.) / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини [та ін.]; [редкол.: О. І. Безлюдний, Т. Л. Годованюк, І. С. Постоленко [та ін.]; відпов. за вип. І. Ю. Гурський]. Умань : Візаві, 2022. С. 43–46.

3. Куєвда С. Идеографічна класифікація англійських фразеологічних одиниць біблійного походження. *Сучасні філологічні дослідження: традиції та інновації* : матеріали V Всеукр. студ. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Умань, 17 бер. 2023 р. Умань : Візаві, 2023. С. 253–255.

Обсяг і структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури (90 наукових джерел), списку лексикографічних джерел (21 позиція). Загальний обсяг роботи складає 94 сторінки, основний зміст – 80 сторінок.

ВИСНОВКИ

Виокремивши основні джерела походження фразеологічних одиниць, стало очевидно, що Біблія серед них займає вагоме місце. Поняття «біблеїзм» досить широке, тому до фразеологізмів біблійного походження відносимо стійкі поєднання, зафіксовані в тексті Священного писання, що виникли на підґрунті біблійних сюжетів або містять окремі слова, запозичені з Біблії.

Проведений аналіз англійських фразеологічних одиниць біблійного походження показав, що найвищу фразеотвірну активність мають такі компоненти: «біблійний персонаж» (60 ФО), «диявол» (54 ФО), «Бог» (45 ФО), «пекло» (38 ФО), «ангел» (35 ФО), «рай» (12 ФО).

Ідеографічний аналіз досліджуваного матеріалу дозволив виділити 11 різних за обсягом груп, а саме: моральні якості особистості (наприклад, зарозумілість: *as proud as Lucifer* «пихатий»), емоції та почуття (*Blue devils* «туга»), поведінка (*take the name of God in vain* «богохульствувати»), трудова діяльність (*be a demon for work* «наполегливо працювати»), мовленнєва діяльність (*bid smb God speed* «бажати удачі»), віра (*to accept Christ* «прийняти християнську віру»), доля (*hell and high water* «важкі випробовування»), оцінка (*a little paradise* «райський куточок»), термінологія (*Adam's apple* – кадик), фізичні величини (наприклад, час: *since Adam was a boy* «з давніх давен»), абстрактні поняття (*a god from the machine* «несподіване позитивне рішення»). Проведений ідеографічний аналіз засвідчив, що більшість фразем позначають людину, характеризують її моральні якості, зокрема негативні, та взаємовідносини з іншими, що підтверджує антропоцентричну спрямованість сучасного мовознавства.

Структурну класифікацію фразеологічних одиниць біблійного походження здійснено на підґрунті моделі організації вихідної одиниці, яка зазнала фразеологізації. Відповідно до цього критерію біблійні фразеологічні одиниці поділено на репрезентовані словом або зорганізовані за зразком

словосполучення або речення. Виявлено, що найбільший численними є біблійні фразеологічні одиниці, організовані за моделлю словосполучень (45%). З граматико-семантичного погляду переважають одиниці субстантивного і дієслівного типу (відповідно 27 та 14 % від загальної кількості досліджуваних одиниць).

Результати дослідження констатують, що в процесі культурно-історичного розвитку виникають усічені варіанти біблійних фразеологізмів. Продуктивними щодо семантики виявилися такі тенденції трансформації досліджуваних фразем: а) незмінність; б) скорочення; в) розширення – як за рахунок додавання нових змістових чи конотативних сем, так і внаслідок виходу зі сфери слововжитку. Такі зрушення у значенні свідчать про зміни у ціннісно-моральних уявленнях носіїв англійської мови.

Порівняльний аналіз матеріалу англійської та української мов дозволив виявити значну кількість відповідників, наприклад: *beat swords into ploughshares* – *перекувати мечі на рала*; *the salt of the earth* – *сіль землі*, *bread and butter* – *хліб щоденний* тощо. За відсутності еквіваленту перекладач часто змушений вдаватися до трансформаційного перекладу, а саме: узагальнення або конкретизації, зміни частин мови та структури речення, модуляції та антонімічного перекладу.

Особливості українських та англійських біблійних перекладів можливо пояснити такими мовними й позамовними чинниками, як різниця традицій перекладу Біблії (візантійська та латинська), різночасовість і, відповідно, різна мовна дистантність ключових джерел біблеїзмів тощо.

Перспективами подальших досліджень є подальше вивчення семантики та структури фразеологічних одиниць біблійного походження на матеріалі інших мов та їх порівняльний аналіз.